

JAUME CABRÉ CONVERSA AMB JAUME SUBIRANA

“

**Camino
sense
brúixola”**

Jaume Cabré i Jaume Subirana comparteixen, a més de nom, llicenciatura en Filologia Catalana i docència, i també la passió per la lectura i l'escriptura. Nascut a Barcelona el 1947, Jaume Cabré és un dels autors més prestigiosos de la literatura catalana actual. Escriptor prolífic, ha publicat reculls de narracions, novel·les i assaig, i ha firmat guions per a televisió i cinema. La seva trajectòria ha estat reconeguda amb innumbrables premis, entre els quals cinc vegades el de la Crítica

Serra d'Or. La seva darrera novel·la, *Les veus del Pamano* (2005), s'ha traduït a una desena de llengües. Nascut també a Barcelona el 1963, Jaume Subirana (www.jaumesubirana.com) és professor de literatura catalana als Estudis de Llengües i Cultures de la UOC. Ha publicat narrativa i assaig, però el seu univers és sobretot el de la poesia. Va ser premi Carles Riba 1988 amb *Final de festa* i ha publicat recentment *Rapala*. Manté el blog *Flux*.

**"Camino
sin brújula"**

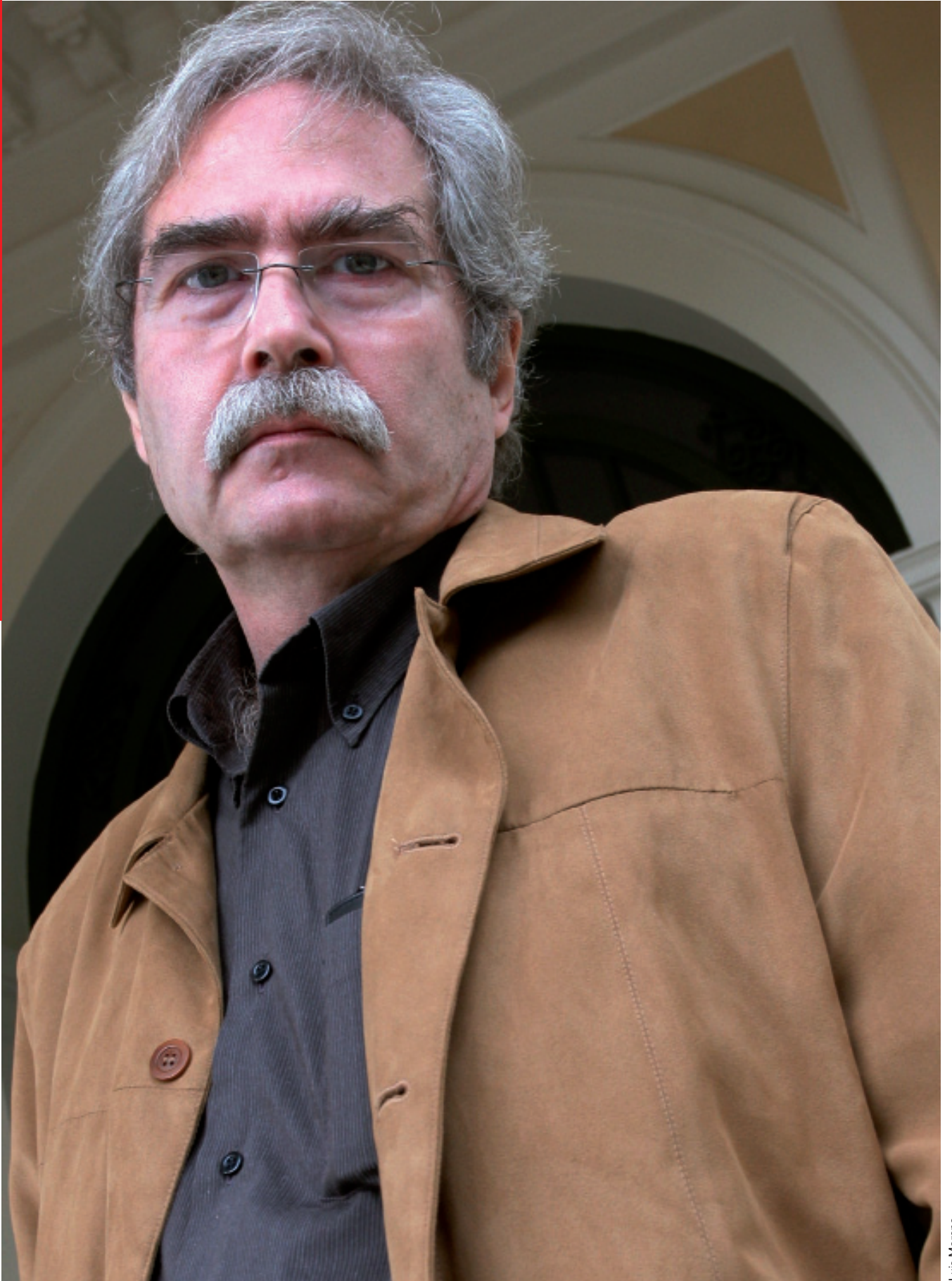
Jaume Cabré y Jaume Subirana comparten, además de nombre, licenciatura en Filología Catalana y docencia, y la pasión por la lectura y la escritura. Nacido en Barcelona en 1947, Jaume Cabré es uno de los autores de más prestigio de la literatura catalana actual. Escritor prolífico, ha publicado relatos, novelas y ensayo y ha firmado guiones para la televisión y el cine. Su trayectoria ha sido reconocida con innumerables premios, entre los cuales en cinco ocasiones el de la crítica Serra d'Or.

Su última novela, *Las voces del Pamano* (2005), ha sido traducida a una decena de idiomas. Nacido también en Barcelona en 1963, Jaume Subirana (www.jaumesubirana.com) es profesor de literatura catalana en los Estudios de Lenguas y Culturas de la UOC. Ha publicado narrativa y ensayo, pero su universo es sobre todo el de la poesía. Fue premio Carles Riba 1988 con *Final de festa* y ha publicado recientemente *Rapala*. Mantiene el blog *Flux*.

**“I walk
without a
compass”**

Apart from sharing a name, Jaume Cabré and Jaume Subirana are both graduates in Catalan philology as well as teachers. They also share a passion for reading and writing. Born in Barcelona in 1947, Jaume Cabré is one of the most prestigious authors in contemporary Catalan literature. A prolific writer, he has published short story collections, novels and essays, as well as producing scripts for television and cinema. Along the way he has been recognised with numerous awards, among them the Crítica Serra d'Or, no less than five

times. His most recent novel, *Les veus del Pamano* (The Pamano Voices, 2005), has been translated into a dozen languages. Jaume Subirana (www.jaumesubirana.com) was also born in Barcelona, in 1963. He is a professor in Catalan literature in the Department of Languages and Cultures at the UOC. He has published both fiction and non-fiction, but is most closely associated with the world of poetry. In 1988 he won the Carles Riba prize for *Final de festa* and has more recently published *Rapala*. He also has a blog, *Flux*.

Luis Moreno

“En la literatura, tot és gratuït”

Durant els anys seixanta i setanta hi va haver una lluita important per professionalitzar la figura de l'escriptor. Tu ets un dels que ho va aconseguir en català... En bona part es tractava d'això. Penso sobretot en Jaume Fuster i en Maria Antònia Oliver. Els recordo molt amb aquesta dèria, i dic dèria perquè això de ser com tothom dels països lliures, que per l'escriptor volia dir viure d'això, podia semblar un somni. Estàvem en una situació difícil des del punt de vista social, polític i lingüístic, malgrat que des del punt de vista literari hi havia coses que funcionaven. Teníem Foix, Rodoreda, Villalonga; veníem de Riba, de Carner.

“En la literatura, todo es gratuito”

Durante los años sesenta y setenta hubo una lucha importante por profesionalizar la figura del escritor. Tú eres uno de los que lo consiguieron en catalán... En gran medida, de eso se trataba. Pienso especialmente en Jaume Fuster y en Maria Antònia Oliver. Los recuerdo mucho con esta idea fija, y digo idea fija porque lo de ser como la gente de los países libres, que para el escritor quería decir vivir de eso, podía parecer un sueño. Estábamos en una situación difícil desde el punto de vista social, político y lingüístico, aunque desde el punto de vista literario algunas cosas funcionaban. Teníamos a Foix, Rodoreda, Villalonga; veníamos de Riba, de Carner...

“In literature, everything is free”

During the 1960s and 1970s there was a major struggle to professionalise the figure of the writer. You are one of the few who has managed to achieve it in Catalan... That was largely the point. I think that it was mainly Jaume Fuster and Maria Antònia Oliver. I remember them a lot with this craze, and I say craze because this idea of being like writers in the free world, which meant living off your writing, seemed like a dream. We were in a difficult situation socially, politically and linguistically, despite the fact that from a liter-

Caldria recordar als més joves que en aquella època es publicava sense contracte, no hi havia suport institucional i les produccions es feien de qualsevol manera... Tens raó. Com que publicar era molt important, ho feies de qualsevol manera. El que vam veure clar era que havíem d'aconseguir una actitud professional, encara que no hi hagués una realitat professional. Ho recordo de converses amb Jaume Fuster, Maria Antònia Oliver, Pep Albanell o Guillem Jordi Graells. Parlàvem de la idea que nosaltres difícilment podríem viure d'escriure, perquè costa moltíssim en espanyol, en francès i en anglès. No són tants els que viuen només de *royalties*. Fèiem la nostra feina, però, a més a més, aquell treballava a La Caixa, aquella altra a l'ensenyament, aquell altre de periodista. Era un temps molt difícil. **A més de novel·les, també has escrit guions i articles. Fins on arriba la feina d'escriptor?** La frontera se l'ha de posar cadascú i cada cas és

Habría que recordar a los más jóvenes que en aquella época se publicaba sin contrato, no había apoyo institucional y las producciones se hacían de cualquier manera... Tienes razón. Publicar era muy importante y por eso lo hacías de cualquier manera. Lo que sí teníamos claro era que debíamos conseguir una actitud profesional, aunque no hubiera una realidad profesional. Lo recuerdo de conversaciones con Jaume Fuster, Maria Antònia Oliver, Pep Albanell o Guillem Jordi Graells. Hablábamos de que nosotros difícilmente podríamos vivir de escribir, porque ya cuesta muchísimo en español, en francés y en inglés. No son tantos los que viven sólo de *royalties*. Nos dedicábamos a lo nuestro, pero, además, aquel trabajaba en La Caixa, aquella en la enseñanza, aquel otro de periodista. Eran tiempos muy difíciles. **Además de novelas, también has escrito guiones y artículos. ¿Hasta dónde llega el trabajo del escritor?** La frontera tiene que ponérsela

ary standpoint some things were working. We had Foix, Rodoreda and Villalonga; we had come from Riba, from Carner...

We should remind younger people that authors back then were published without any contract, there was no institutional support and the productions were made any which way... You're right. Since publishing was very important, we did it however could. What became clear to us was that we had to have a professional attitude, even though there wasn't a professional reality. I remember this in conversations with Jaume Fuster, Maria Antònia Oliver, Pep Albanell and Guillem Jordi Graells. We would talk about the idea that it would be difficult for us to make a living writing, because it was hard enough in Spanish, French and English. Very few authors can live off their royalties. We did our job, but in addition this one worked in La Caixa, that one in teaching, the other as a journalist. It was a very difficult time.

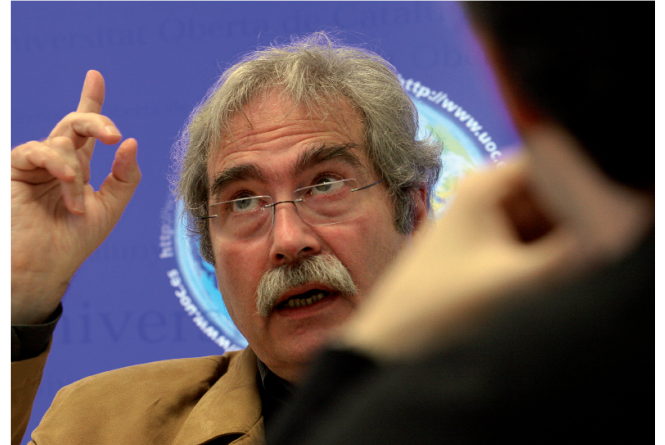
particular. En el meu, on em resulta més difícil establir una frontera és entre el món audiovisual i el literari. Al món audiovisual, t'inventes una idea, uns personatges, una atmosfera i aleshores fas que generi sentiments, anhels, somnis, intriga, però ho dones a un equip de gent que ho acabarà convertint en una pel·lícula o en una sèrie. La part literària és teva, però la pel·lícula serà del director. En un guió hi ha molt element d'encàrrec i, des del punt de vista professional, és una feina on cobres. En canvi, en la literatura tot és gratuït. A més, en el guionatge hi ha uns terminis, perquè hi ha tot un procés de producció industrial que has de respectar. Aprens que ha de ser així, que és impossible fer volar coloms i anar pels núvols. En canvi a la literatura has d'anar pels núvols i has de fer volar coloms. Manes tu i no tens cap pressa. I pot ser que no tinguis res, però a base d'anar somniant surt una ombra, que es converteix en un perfil i que acaba en una cosa que t'interessa.

>>

cada uno y cada caso es particular. En el mío, donde me resulta más difícil establecer una frontera es entre el mundo audiovisual y el literario. En el mundo audiovisual, te inventas una idea, unos personajes, una atmósfera y después haces que genere sentimientos, anhelos, sueños, intriga, pero lo das a un equipo de gente que acabará convirtiéndolo en una película o en una serie. La parte literaria es tuya, pero la película será del director. En un guión hay muchos elementos de encargo y, desde el punto de vista profesional, es un trabajo donde cobras. En cambio, en la literatura todo es gratuito. Además, en la elaboración de guiones hay unos plazos, porque hay un proceso de producción industrial que tienes que respetar. Aprendes que así ha de ser, que es imposible divagar y andar por las nubes. En cambio, en la literatura tienes que andar por las nubes y tienes que divagar. Tú mandas y no tienes ninguna prisa. Y puede ocurrir

>>

You've written scripts and articles in addition to novels. How far does the job of writer extend? Each writer has to set his own boundaries, and each one is different. Where it's hardest for me to set the boundary is between the audiovisual and literary worlds. In the audiovisual world, you invent an idea, characters and an atmosphere, and then you make them spawn feelings, yearnings, dreams, intrigue. But then you hand it over to a team of people who will end up turning it into a film or a TV show. The literary part is yours, but the film will be the director's. With scriptwriting there are lots of commissions, and from the professional standpoint it's a job you get paid for. But in literature, everything is free. Plus, in scriptwriting there are deadlines because there is an entire industrial production process that you have to work around. You learn that that's just the way it is, that it's impossible to build castles in the sky and walk on

Luis Moreno

clouds. In contrast, in literature you have to walk on clouds and build castles in the sky. You're in charge and there's no hurry. And maybe you don't have anything, but by dreaming a shadow appears, which turns into a character and ends up being something you're interested in.

Looking back at your career, I get the feeling that you knew where you wanted to go. You have managed to get your books published internationally, especially *Les veus del Pamano* (The Pamano Voices). And others, too. If it was a collective dream, we can say that it has come true. I have been very critical of the government's actions in the field of culture and of the different Catalan ministers we've had, some of whom have actually worked counter to Catalan culture. But I have to admit that the process of the 2007 Frankfurt Book Fair, regardless of how much it has been disparaged, and it

>>

“A la literatura has d’anar pels núvols i fer volar coloms”

“En la literatura tienes que andar por las nubes y tienes que divagar”

<<

Mirant la teva trajectòria, fa la sensació que sabies on volies anar. Has aconseguit tenir difusió internacional, especialment amb *Les veus del Pamano*. I amb d’altres, també. Si era un somni des del punt de vista col·lectiu, es pot dir que s’ha fet realitat. He estat molt crític amb les accions del govern en cultura, i amb els diversos consellers que hem tingut, alguns dels quals anaven en contra de la cultura catalana. Però he de reconèixer que el procés que es va dur a terme de cara a la Fira del Llibre de Frankfurt (2007), per més que va estar vilipendiat, i precisament ho va estar perquè anava bé, va ser exemplar. Es va preparar amb molt de temps i no es va restringir. Va ser molt ampli i ha servit per donar a conèixer d’una manera sòlida tota una plataforma d’escriptors de les Balears, del País Valencià, de Catalunya i d’Andorra i posar-los en una plataforma internacional.

<<

que no tengas nada, pero a fuerza de soñar, sale una sombra, que se convierte en un perfil y que acaba en algo que te interesa.

Mirando tu trayectoria, da la sensación de que sabías adónde querías ir. Has conseguido tener difusión internacional, especialmente con *Las voces del Pamano*. Y con otras, también. Si era un sueño desde el punto de vista colectivo, se puede decir que se ha hecho realidad. He sido muy crítico con las acciones del gobierno en materia de cultura, y con los diversos *consellers* que hemos tenido, algunos de los cuales iban en contra de la cultura catalana. Pero debo reconocer que el proceso que se llevó a cabo con vistas a la Feria del Libro de Frankfurt (2007), aunque fue vilipendiado, y lo fue precisamente porque iba bien, fue ejemplar. Se preparó con mucha anticipación y no se restringió. Fue muy amplio y ha servido para dar a conocer de una manera sólida una plataforma de escritores de las Baleares,

<<

was disparaged precisely because it went well, was exemplary. It was prepared with plenty of lead time, and it was not restrictive. It was extremely broad-ranging and useful for showcasing an entire range of writers from the Balearic Islands, Valencia, Catalonia and Andorra, and for giving them an international platform.

Italian author Andrea Camilleri said in a recent interview that he was reading *The Pamano Voices*. The translation of Maria Barbal’s *Pedra de tartera* (Stone of Debris) is also faring quite well. I was lucky enough to hit the jackpot. *The Pamano Voices* is going to be published in four more languages. There are other books that are faring well and can be considered quality literature. Some people have said that if we can gain any fame it will be because of excellence, which means that we’re doing something that is totally on a par with the literature from other countries.

Molt recentment, l’escriptor italià Andrea Camilleri deia en una entrevista que estava llegint *Les veus del Pamano*. També la traducció de *Pedra de tartera*, de Maria Barbal, està funcionant bé. Jo he tingut la sort que m’ha tocat la rifa. *Les veus del Pamano* sortirà en quatre llengües més. Hi ha altres llibres que estan funcionant bé i ens mantenim com a literatura de qualitat. Hi ha qui ha dit que si ens podem donar a conèixer és a partir de l’excel·lència i això vol dir que el que estem fent és absolutament homologable a totes les literatures.

Quina narrativa t’interessa? Llegeixes altres gèneres? Llegeixo de tot, però sempre hi ha algun llibre clàssic. Hi ha tant per llegir que no he llegit, que intento anar-ho fent. Per clàssica entenc des dels autors medievals i els autors llatins i grecs fins al segle XIX. De la resta, d’entrada, m’interessa tot. Tendeixo a llegir molta narrativa i molta novel·la, però el que llegeixo més de fons, i rellegeixo, és

del País Valencià, de Catalunya i de Andorra y situarlos en una plataforma internacional.

Muy recientemente, el escritor italiano Andrea Camilleri decía en una entrevista que estaba leyendo *Las voces del Pamano*. También la traducción de *Canto rodado*, de Maria Barbal, está funcionando bien. Yo he tenido la suerte de que me haya tocado la lotería. *Las voces del Pamano* saldrá en cuatro idiomas más. Otros libros están funcionando bien y nos mantenemos como literatura de calidad. Hay quien ha dicho que podemos darnos a conocer a partir de la excelencia, y esto significa que lo que estamos haciendo es absolutamente homologable a todas las literaturas.

¿Qué narrativa te interesa? ¿Lees otros géneros? Leo de todo, pero siempre hay algún libro clásico. Hay tanto para leer y que no he leído, que intento hacerlo poco a poco. Por clásica entiendo desde

What type of narrative do you like? Do you read other genres? I read a little bit of everything, but there’s always a classic in there. There is so much I want to read but haven’t got round to yet that I always try to keep working at it. By classic I mean mediaeval and Latin and Greek authors until the 19th century. As for the rest, in theory I’m interested in everything. I tend to read a lot of narrative and stories, but what I read more carefully and re-read is poetry. As I get older, I’m more naturally delving into reflection and essays, no matter what kind.

What about books related to what you’re writing about? No. If I have to research a specific thing, I will, but researching is an endless process and it can be a trap. It’s easier to research than to write. If it’s necessary, it should be kept to the minimum needed to keep going. But I neither refuse to read anything related to what I’m

“In literature, you have to walk on clouds and build castles in the sky”

poesia. A mesura que em vaig fent gran, vaig entrant d'una manera natural en la reflexió i l'assaig, del tipus que sigui.

I obres relacionades amb allò que estàs escrivint? No. Si m'he de documentar sobre una cosa en concret, ho faig, tot i que de vegades no s'acaba mai i pot ser una trampa. És més fàcil documentar-se que escriure. Si cal, ha de ser la mínima i indispensable per poder tirar endavant. Però ni em nego a llegir res que estigui relacionat amb el que estic escrivint ni ho busco. Hi ha autors que si escriuen una novel·la sobre bolets ni en mengen per no quedar contaminats. Jo no tinc aquestes manies.

Ets usuari d'internet? Tens blog? Conec el món dels blogs, però em fan molta por. No tinc temps per llegir tot el que voldria i el que no puc és fer un blog i alimentar-lo, perquè costa molt temps. Tampoc puc seguir tots els blogs que m'agradaria. Però sempre

estic connectat. Consulto viquipèdies, que t'estalvien aixecar-te per mirar l'enciclopèdia.

Això és una de les coses en què ha canviat la feina de l'escriptor... I en moltes més. Recordo escriure a mà, que és una cosa que continuo fent a vegades, però cada cop menys. Escriure a mà, corregir a mà, després passar-ho a màquina fins a les deu de la nit, perquè la canalla i els veïns dormien i no en tenien cap culpa. I fer còpia en carbó, que ja era un acte de fe. Si t'equivocaves, ho havies de tornar a fer.

Són canvis purament tècnics? El fet mecànic de l'escriptura ara és molt més fàcil. L'ordinador t'estalvia allò que et treia de polleguera, que era no tocar un text, malgrat que sabies que l'havies de tocar, però no ho feies per no fer les còpies... Ara ho pots anar retocant sense que ningú et passi factura. T'allibera de moltes coses.

Llavors, ets dels que reescriuen. Continuament. Sobretot en una

>>

los autores medievales y los autores latinos y griegos hasta el siglo XIX. Del resto, de entrada, me interesa todo. Tiendo a leer mucha narrativa y mucha novela, pero lo que leo más a fondo, y releo, es poesía. A medida que me hago mayor, voy entrando de manera natural en la reflexión y el ensayo, del tipo que sea.

¿Y obras relacionadas con lo que estás escribiendo? No. Si tengo que documentarme sobre algo en concreto, lo hago, pero con la documentación no se acaba nunca y puede ser una trampa. Es más fácil documentarse que escribir. Si es necesaria, debe ser la mínima e indispensable para poder salir adelante. Pero ni me niego a leer nada que esté relacionado con lo que estoy escribiendo ni lo busco. Algunos autores, si escriben una novela sobre las setas, ni siquiera las comen para no quedar contaminados. Yo no tengo esas manías.

¿Eres usuario de internet? ¿Tienes blog? Conozco el mundo de los

blogs, pero me dan mucho miedo. No tengo tiempo para leer todo lo que quisiera y lo que no puedo es hacer un blog y alimentarlo, porque eso lleva mucho tiempo. Pero siempre estoy conectado. Consulto wikipedias, que te ahorran el esfuerzo de levantarte para mirar en la enciclopedia.

Esa es una de las cosas en que ha cambiado el trabajo del escritor... Y en muchas más. Recuerdo que escribía a mano, algo que sigo haciendo a veces, aunque cada vez menos. Escribir a mano, corregir a mano, después pasarlo a máquina hasta las diez de la noche, porque los niños y los vecinos duermen y no tienen la culpa. Y hacer copia en carbón, que era de por sí un acto de fe. Si te equivocabas, tenías que repetirlo.

¿Son cambios puramente técnicos? El hecho mecánico de la escritura ahora es mucho más fácil. El ordenador te ahorra lo que

>>

writing nor particularly seek it out. There are authors who, if they are writing a novel about mushrooms, won't even eat them to avoid being contaminated. I don't have these fetishes.

Are you an Internet user? Do you have a blog? I'm familiar with the world of blogs, but I'm very fearful of them. I don't have time to read everything I'd like, so what I can't do is start a blog and keep it going because it takes a lot of time. But I'm always online. I check wikipedias, which saves you from having to get up and look things up in the encyclopaedia.

This is one of the ways that a writer's job has changed... And there are lots more. I remember writing by hand, something I still do occasionally, but less and less. Writing by hand, correcting by hand and then typing it up until ten at night because the kids and neighbours were sleeping and it would have been unfair

to them. And making carbon copies, which was an act of faith. If you made a mistake, you had to start all over again.

Are they purely technical changes? The mechanical act of writing is much easier now. Computers save you from what used to sidetrack you, which was not retouching a text even though you knew you should change it, but you didn't so you wouldn't have to make the copies... Now you can retouch as often as you want. It liberates you in many ways.

So you're the kind of author who does rewrites? Constantly. Especially in a novel, because in a poem you have everything as if it were in a neat frame, everything is within view, it's whole from the start. However, the novel is a linear art, just like music, and you have to remember what came before and know what comes next.

When you start, do you have a map of how long it will be? It's not

>>

<<

novel·la, perquè en un poema ho tens tot com un quadre, ho tens tot a la vista, és complet d'entrada. En canvi, la novel·la és art lineal, com ho és la música, i has de recordar, has de saber què vindrà.

Quan comences, tens el mapa de les dimensions que tindrà? No és un mapa. Camino sense brúixola en un paisatge ple de boira i una mica a les palpentes. I llavors has de retenir les coses que t'interessen, i al final vas fent una realitat que et pot interessar o no. Per tant, no sé si estic començant el que al final serà una novel·la.

Ni per saber si serà una novel·la o un conte? Absolutament.

Però, l'enfocament no és diferent? Totalment diferent. Podria ser que, després d'haver viatjat una mica, digui que és un conte, i aleshores ja el tracto de manera diferent i deixa de ser un paisatge amb boira. Però moltes vegades el conte apareix perquè sé un final, o

<<

te sacaba de quicio, que era no tocar un texto, aunque sabías que debías tocarlo, pero te abstenías para no hacer las copias... Ahora puedes ir retocando sin que nadie te pase factura. Te libera de muchas cosas.

Entonces, eres de los que rescriben. Continuamente. Sobre todo en una novela, porque en un poema lo tienes todo como un cuadro, lo tienes todo a la vista, es completo de entrada. En cambio, la novela es arte lineal, como lo es la música, y tienes que recordar, tienes que saber lo que vendrá.

Cuando empiezas, ¿sigues un mapa de las dimensiones que tendrá?

No es un mapa. Camino sin brújula en un paisaje lleno de niebla y un poco a tientas. Entonces tienes que retener las cosas que te interesan y al final vas construyendo una realidad que te puede interesar o no. Por lo tanto, no sé si lo que estoy empezando al final será una novela.

“The novel is a linear art, just like music, and you have to know what comes next”

perquè sé un començament que ja veig per on va al final, i això per mi són els 100 metres llisos. És un cop de puny. En canvi, quan no sé què és, tampoc sé si seran cent pàgines o tres-centes. Vas treballant i veus si el bosc és molt més gran del que pensaves.

Tinc la impressió que quan entres en aquest procés, no hi ha pressions ni pressions, que tu ets qui mana i no l'editor. És així? Una condició que vaig posar a l'editor des del començament, i que va acceptar sense esquerdes, és que no em preguntin per la novel·la que estic fent. És la millor manera de no pressionar, i això és molt d'agrair. Quan em sembla que la novel·la està acabada, la deixo llegir a set o vuit persones, gent molt diferent i cadascú amb dèries personals, que la miren críticament. Això és molt dur i porta uns mesos, perquè hi parlo i els miro de convèncer, i si no els convenço em convencen ells i en alguns casos vol dir tornar a reescriure-la durant mesos.

¿Ni siquiera sabes si será una novela o un cuento? Absolutamente.

Pero, ¿no es distinto el enfoque? Totalmente diferente. Puede ser que, después de haber viajado un poco, diga que es un cuento, y que a partir de ahí lo trate de una manera diferente y deje de ser un paisaje con niebla. Pero muchas veces el cuento aparece porque sé un final, o porque sé un principio y ya veo por dónde va al final, y para mí eso son los 100 metros lisos. Es como un puñetazo. En cambio, cuando no sé qué es, tampoco sé si serán cien páginas o trescientas. Vas trabajando y viendo si el bosque es mucho mayor de lo que pensabas.

Tengo la impresión de que cuando entras en este proceso, no hay prisas ni presiones, que tú eres quien manda y no el editor. ¿Es así?

Una condición que puse al editor desde el principio, y que aceptó sin fisuras, es que no me pregunten por la novela que estoy escribiendo.

<<

a map. I walk without a compass in a landscape full of fog, kind of groping my way along. And then you have to keep the things you're interested in, and in the end you gradually glimpse a reality that might interest you or not. So I never know if what I'm starting will end up being a novel.

You don't even know whether it will be a novel or a short story? Definitely not.

But isn't the approach different? Totally different. Perhaps after having travelled awhile I might realise it's a short story, and then I handle it differently and the fog lifts on the landscape. But often the story appears because I know an ending, or because I know a beginning and I see where the ending might lead, and that means easy going for me. It's a piece of cake. In contrast, when I don't know what it is, I also don't know whether it will be 100 or 300 pages.

Ets un cas poc habitual d'escriptor que ha reflexionat formalment sobre el fet mateix d'escriure, per exemple en *El sentit de la ficció*. Creus que es pot ensenyar? Hi ha una zona que és totalment ensenyable i és una llàstima que no estigui més estès el fenomen de l'escola d'escriptura. Penso, per exemple, en l'escola d'escriptura de l'Ateneu Barcelonès, que està en un moment dolç. En el món universitari hi ha una certa desconfiança cap a tot allò que sigui creació. El músic ha d'aprendre a fer anar l'instrument, ha de saber harmonia i ha de saber llegir. En l'escriptura, hi ha tota una part que és ensenyable, perquè, com passa a totes les arts, hi ha una part que és ofici i que si l'ensenyes, a l'alumne li estalvies marrades. No tots es podran dedicar a escriure, però per la meva experiència a l'escola d'escriptura i a la Universitat, tots aprenen a llegir i miren les coses d'una manera diferent. ■

Es la mejor manera de no presionar, y eso se agradece mucho. Cuando creo que la novela está terminada, la dejo leer a siete u ocho personas, gente muy diferente, cada una con sus manías personales, que la miran críticamente. Eso es muy duro y lleva varios meses, porque hablo con ellas y trato de convencerlas, y si no las convenzo, me convencen ellas, y en algunos casos eso significa volver a describir durante meses.

Eres un caso poco habitual de escritor que ha reflexionado formalmente sobre el hecho mismo de escribir, por ejemplo en *El sentit de la ficció* (El sentido de la ficción). ¿Crees que se puede enseñar? Existe una zona totalmente enseñable y es una lástima que no esté más extendido el fenómeno de las escuelas de escritura. Pienso, por ejemplo, en la escuela de escritura del Ateneu Barcelonès, que pasa por un momento muy dulce. En el mundo universitario hay cierta desconfianza hacia todo lo que sea creación. El músico tiene que

You just keep working and see whether the forest is actually much bigger than you thought.

I get the impression that when you engage in this process there is no hurry or pressure, that you're in charge, not the publishers. Is that right? One condition I placed on my publishers from the start, which they accepted without hesitation, was that they not ask me about the novel I'm working on. It's the best way to not pressure me, and I'm grateful for that. When I think the novel is finished, I let seven or eight people read it, very different people each with their own personal quirks who look at it critically. That is very tough and takes a few months, because we talk about it and I try to convince them, and if I can't convince them they convince me, and in some cases that means going back to the drawing board and rewriting it a few more months.

“La novel·la és art lineal, com la música, i has de saber què vindrà”

“La novela es arte lineal, como la música, y tienes que saber lo que vendrá”

aprender a manejar el instrumento, tiene que saber armonía y tiene que saber leer. En la escritura, hay una parte enseñable, porque, como pasa en todas las artes, hay una parte que es oficio y que si la enseñas, al alumno le ahorras rodeos. No todos podrán dedicarse a escribir, pero según mi experiencia en la escuela de escritura y en la Universidad, todos aprenden a leer y miran las cosas de una manera distinta. ■

You are a rare case, an author who has formally reflected on the writing process, such as in *El sentit de la ficció* (The Sense of Fiction). Do you think writing can be taught? There is a part of writing that is totally teachable, and it's a shame that the phenomenon of writing schools is not more widespread. I'm thinking for example about the writing school at the Ateneu Barcelonès, which is doing great right now. In academia there is a certain mistrust of anything related to creativity. Musicians have to learn how to play their instrument; they have to learn harmony and know how to read a score. In writing, there is an entire part that is teachable, because, just like in all the arts, there is a part that is craft which if taught can help students avoid reinventing the wheel. Not everyone can make a living writing, but from my experience at the writing school and the university, everyone can learn to read and see things differently. ■